

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ *Елементи субверзивности као метод изградње идентитета у делима Тони Морисон* кандидаткиње Иване С. Јовановић Николић

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Датум и орган који је именовео комисију:

Именовани смо у комисију за одбрану докторске дисертације на В редовној електронској седници Изборног и Наставно-научног већа Филолошког факултета Универзитета у Београду одржане од уторка, 15. марта, до понедељка, 21. марта, 2022. године.

2. САСТАВ КОМИСИЈЕ

1. др Александра Јовановић, редовни професор за ужу научну област Енглеска књижевност (2017), Филолошки факултет у Београду;
2. др Радојка Вукчевић, редовни професор за ужу научну област Америчка књижевност (2005), Филолошки факултет у Београду;
3. др Тијана Парезановић, ванредни професор за ужу научну област Англо-америчка књижевност и култура (2020), Филолошки факултет Универзитета Алфа.

3. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

А) Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:
Ивана Синиша Јовановић Николић

Б) Датум и место рођења (општина, град, држава):
28.05.1987. Лесковац, Лесковац, Србија

В) Кућна адреса кандидата:
ул. Николе Скобаљића 13/74, Лесковац

Г) Адреса кандидата на послу:
ул. Владе Јовановића 8, Лесковац

Кућни телефон кандидата:

Мобилни телефон кандидата:

016/ 252 016
Е-маил адреса кандидата:
иванајовановиц87@уахоо.цом

064 433 16 72
Телефон кандидата на послу:
016/ 254 961

МАГИСТАРСКЕ ИЛИ МАСТЕР СТУДИЈЕ

Назив и седиште факултета на којем је кандидат завршио магистарске или мастер студије:

Филозофски факултет у Нишу

Тема магистарског или мастер рада:

Лик Аборицина у аустралијској књижевности колонијалног периода

Академски назив и научна област:

Мастер филолог, филолошке науке

Година одбране магистарског или мастер рада:

2012

4. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Елементи субверзивности као метод изградње идентитета у делима Тони Морисон

5. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација: *Елементи субверзивности као метод изградње идентитета у делима Тони Морисон* кандидаткиње Иване С. Јовановић Николић, обухвата 158 куцаних стране. Подељена је на 10 поглавља у оквиру којих се налази неколико потпоглавља. 1. Увод (стр. 1-3); 2. Теоријско одређење идентитета (4-19); 3. Субверзивна моћ музике реализована кроз књижевност (20-32); 4. Смех као субверзивно средство (33-44); 5. Тони Морисон – теме и стил писања (45-55); 6. Повратак у прошлост – *Вољена* у вртлогу успомена, снова и метафора (56-68); 7. *Цез* – историја која чека свој ред (69-87); 8. *Љубав* – знак упозорења у наративу афро-америчке историје (88-107); 9. *Соломонова песма* – „епско штиво старе школе, али са другачијим значењима“ (108-132) и 10. Закључак (133-140). Следе још два одељка: Литература (1141-157); и Биографија (158). Велики број потпоглавља чини рад систематичним и знатно олакшава читање овог дела.

6. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Ивана С. Јовановић Николић *Елементи субверзивности као метод изградње идентитета у делима Тони Морисон* одликује се аналитичким приступом, као и књижевно-критичком и теоријскеом утемељеношћу. Дисертација се бави стваралаштвом Тони Морисон са посебним освртом на четири романа, *Вољена (Beloved, 1987)*, *Соломонова песма (Song of Solomon, 1977)*, *Љубав (Love, 2003)* и *Џез (Jazz, 1992)* који чине предмет анализе. Идентитет и његово непрестано мењање услед разорних утицаја који потичу из друштва у коме су се јунаци обрели у одређеном историјском тренутку и потоњег свесног или несвесног психолошког одговора јунака чини главни фокус истраживања и критичког разматрања у дисертацији. Идентитет је схваћен као неодвојив од места и историје и следи теоријску парадигму при историјски тренутак, култура и мрежа друштвених нарација дефинишу метафитичке феномене. Идентитет ликова Морисонове одређен је њиховим непрестаним отклоном према култури и друштву у коме живе, прихватањем културне и етничке маргинализације која их обликује као упоришта друштвене акције. У овако омеђеном лимиалном простору друштвене маргине и у непрестаној интеракцији са друштвеним феноменима јунаци се крећу, одрастају, образују се, ступају у разне друштвене односе и представљају с једне стране одраз, а са друге чиниоца измена у култури центра. Представљајући културу и историјски тренутак доминантне заједнице у којој су се ликови обрели, кандидаткиња у раду покушава да покаже начине на које Тони Морисон користи смех, музику, иронију и остала доступна средства субверзивности друштвених вредности како стратегије за борбу за интегрални идентитет у окружењу доминације и контроле. Историјски период који кандидаткиња представља јесте америчко друштво и црначка заједница у разним историјским периодима које Морисонова у делима представља или „призива“. Кандидаткиња посматра трансформације идентитета кроз време у складу са теоријама идентитета, односа личног и идентитета групе и прати кроз промене обликовања и преобликовања, коментаришући услове и исходе промена, следећи основну хипотезу да се „идентитет гради унутар тих промена“.

Текст је подељен на десет основних поглавља. У првом, уводном, Ивана С. Јовановић Николић описује културно историјски контекст у коме ствара Морисонова. Тони Морисон прва је афро-америчка књижевница која је добила Нобелову награду за књижевност,

Пулицерову награду за најбољи роман године, као и преко тридесет других награда. У свом књижевном опусу, пише кандидаткиња Морисонова се бавила положајем црначке заједнице у окружењу белаца, као и идентитетским питањима кроз историју црначког присуства на америчком континенту. Прошлост и садашњост црначке заједнице, трансформација идентитета у односу на друштво у коме ликови њене прозе живе, у односу на колективни идентитет, трауме и политички активизам главне су преокупације о којима Морисонова расправља у својој фикцији, есејима и политички ангажованим текстовима. Контекст живота, али и стваралаштва Морисонове као и осталих представника црначке заједнице у Северној Америци одређен је прошлошћу и наслеђем које и даље одређује друштвене односе, али и индивидуалне психолошке и идеолошке позиције обојеног становништва и представља „извор основне дефиниције личности афро-америчког човека... као ... и алат у приступању решавања животних проблема са којима се припадници ове друштвене групе суочавају у савременом друштву. С друге стране разумевање прошлости обојеног становништва као групе и појединачних представника претставља импликацију и „мисију“ прозе Морисонове. Кандидаткиња се у уводу посебно задржава на начину приказивања идентитета ликова ове прозе који проистиче из перспективе коју Морисонова у прози користи као једно од својих идиосинкретичних оружја. Наиме „субверзивност“ као перспектива и наративни инструмент чини одлику друштвеног понашања, према мејнстрим заједници, као и у тексту Морисонове, начин сликања идентитета као несталне категорије, трансформативне, која снагу црпе из сопствене маргимналности у односу на већинску заједницу. Наративни инструменти субверзивности у тексту су смех, музика, магијски реализам као субверзија мејнстрим трендова на друштвеном, идеолошком и уметничком плану. Хумор кроз иронијски отклон подрива друштвене наравије, док са друге стране указује на њихову иманентну хипокризију, музика, посебно џез, као аутохтоно црначки покрет долази са маргине уносећи нови наративни набој у представљање „тонова“ света, док магијски реализам уноси елемент ирационалног, магијско, аутентичног, непризнатог, али неоспорног искуства у централистички, буржоаски и белачки стил мејнстрим прозе чији легитимитет на „једину истину“ оповргава.

Након представљања главних фокуса свог рада, кандидаткиња се у другом поглављу, бави Теоријским одређењем идентитета. Овај одељак доноси најпре расправу о

сличностима и разликама између постмодернизма као књижевног стила и идеологије и постколонијализма. Кандидаткиња представља читав низ постколонијалних теорија у којима се постколонијализам, као и постмодернизам од оних у којима се постмодернизам схвата као део западне књижевно-критичке праксе, преко оних који поистовећују идеолошке и стилске праксе постколонијализма и постмодернизма, до оних које постколонијализам схватају како у стилском, тако и у идеолошком смислу као занајач постмодернизма у књижевности. Кандидаткиња се осврће и на место Морисонове унутар ових теоријских разматрања, посдећајући да се Морисонова у својој књижевности, али и есејима бави увек појединачним искуствима који су релевантни за велику историју. Тиме се Морисонова представља као представник оба дискурса истовремено, постмодернистичког кроз оповргавање великих, званичних наратија и постколонијалног кроз приказивање појединачних прича трауме и искуства маргинализације, репресије и друштвене и историјске занемарености унутар историје колонијализма. 2.2. Слика постмодернизма у кратким цртама доноси расправу Линде Хачен и Фредерика Џејмсона као, према кандидаткињином мишљењу, најутицајнијих теоретичара постмодернизма. 2.3. У делу „Постмодернизам и уметност“ кандидаткиња се бави особиним пост модернизма да брише границе између популарне и такозване „високе уметности“ као и чврсте омеђености одређених уметничких стилова и жанрова. 2.4. Питање идентитета у постмодернизму доноси историјски пресек идентитетских теорија од Аристотела до данас, закључујући да модерно доба, а постмодернизам посебно више него икад сагледавају идентитет у склопу осталих наратија у друштву и историји. 2.4.1. „Проблематика идентитета“ кандидаткиња предлаже перспективу у којој следећи дефиницију Мануела Кастелса, идентитет схвата као „процес стварања смисла на темељу културног атрибута“ 2.4.2. У одељку „Криза идентитета“ ауторка коментарише кризу идентитета у савременом друштву проистеклу из свести о непрестаној промени, као иманентном обележју дефиниције савременог идентитета, као и месту књижевности Морисонове у разумевању овог важног питања. 2.4.3. Идентитет у књижевности пружа могућност ауторки да нађе потпору за став да књижевност и наративне могућности разумевања сећања могу допринети да се криза савременог идентитета превазиђе кроз размишљање о њему. 2.4.3.1. Идентитет из угла постмодернизма и деконструкције, кандидаткиња подсећа на речи Морисонове да нам „Књижевност допушта – не, она од нас захтева – да постанемо

мултидимензионалне личности. Тако да дубље разумевање идентитета које књижевност нуди представља излаз и савремене кризе. Постмодернизам са особином преиспитивања утврђених појмова доприноси овим сазнањима.

У трећем поглављу „Субверзивна моћ музике реализована кроз књижевност“ у коме ауторка описује своју перспективу из угла музике у односу на књижевни текст налазе се пет потпоглавља: 3.1. Однос музике и књижевности – улога музике кроз време ауторка се задржава на односу музике и књижевности али и осталих научних и уметничких дисциплина кроз историју стваралаштва почев од Хорација, преко Томе Аквинског и Езре Паунда па све до савремених уметничких стратегија које повезују музику и уметност речи. 3.2. У делу који говори о односу музике и књижевности и међусобној условљености ауторка се бави међусобним утицајима. Позивајући се на речи Пола Ригенбаха ауторка описује музику као пресудну за успостављање уметничког контекста дела на основу особине музике да повезује унутрашњи свет појединаца/ ликова са спољашњим – сензацијама које потичу из окружења.. 3.3. У делу који говори о повезаности афро-америчке књижевности и музике кандидаткиња пише да је у овом случају веза између текста и музике још јача, будући да музика пресудно обликује афро-америчку стварност која је, пренета из земаља из којих су амерички афро-американци потекли, пренела ритм+мовме и значења уметничког/традиционалног стваралаштва у текст. 3.4. У одељку о блузу и цези ауторка се бави генезом ових жанрова из такозване радничке песме, или верске песме и повезаношћу ових песама са традиционалном афричком музиком. 3.5. Коначно музика и идентитет кандидаткиња говори о постмодерним и постструктуралистичким теоријама идентитета у чијој изградњи музика и однос према музици могу играти улогу. Према речима Сајмона Фрита музика повезује индивидуалну психу и свест о себи са колективним и на тај начин пружа осећање припадности групи у оквиру које се идентитет гради, другим речима „симболизује и нуди моментално искуство колективног идентитета“¹ (Frith, 1996: 121). Четврто поглавље насловљено „Смех као субверзивно средство“ има два потпоглавља 4.1. Менипска пародија и полифонијски рома и 4.2. Елисон, Бошкин и Фуко – хумор као средство отпора, побуне и средство преживљавања. Кандидаткиња се у овом делу тезе бави културном условљеношћу снеха, као и његовом безвременом улогом у друштвеној комуникацији и психолошкој парадигми

---

¹ „сумболизес анд офферс тхе имедиате ехпериенце оф цоллективе идентиту“

појединца. Ивана Јовановић Николић позива се на ауторе Игора Перишића и Умберта Ека описујући неухватљиву природу смеха, као и његову суштински, иманентно субверзивну моћ у односу на друштвене нарције. Јовановић Николић задржава се на одређењу Луиђија Пирандела који хумор схвата универзалним средством једино по природи дрштвене улоге (пружања отпора утврђеним нарацијама на свим нивоима друштвене комуникације), иако је сам садржај условљен друштвено, културно, класно и историјски. Ивановић Николић такође наводи и теорије Владимира Пропа, Боре Ћосића који се придружују мишљењима о исптирјској повезаности хумора и силова друштвене заједнице у пдређеном времену. Кандидаткиња указује као на посебно значајне идеје Михаила Бахтина о карневалу, као и Анрија Бресона о колективитету који се у осећању смешног испољава. На крају овог поглавља кандидаткиња се бави теоријама Елисон, Бошкин и Фуко које хумор схватају као начин стварања искуства о свету и начин постојања и изражавања емотивних стања што је посебно важно за комуникацију у афро-америчкој заједници која се често одвијала без речи у унутар друштвених тишина у след непрестане репресије којој је ова заједница била изложена кроз историју.

Пето поглавље говори о Тони Морисон у светлу тема и стила писања њене прозе. Ауторка овде говори о утицајима на формирање Морисонове од детињства унутар афро-америчке заједнице, о повезаности чланова и колективном осећању изолованости и неправде, али и повезаности, коа и свести о заједничком бремену прошлости. Кандидаткиња се позива на дело Морисонове „Playing in the Dark“ у коме су ови професи дефиниције личности Морисонове као писца и учесника афро-америчког живота у Северној Америци, описани. Говорећи о детињству Морисонове кандидаткиња као најважније истиче породичне приче о животу заједнице, али и о клективној прошлости, као и колективној подсвести израженој кроз приче о духовима, каоје, како кандидаткиња истиче представљају корен магијског реализма у прози Морисонове.

У потпоглављу „Субверзија идентитета остварена кроз магијски реализам“ кандидаткиња говори о конкретној употреби магијског реализма у опусу Морисонове као силе *екс-центричне* енергије, онако како је магијски релизам описао Луис Замора, и у томе, опет по угледу на Замору, види његову субверзивну функцију, што наговештава крај овог поглавља који се бави значајем овог правца за рад Тони Морисон.

У другом делу рада, почев од шестог поглавља кандидаткиња се бави романима Морисонове.

Шесто поглавље „Повратак у прошлост – Вољена у вртлогу успомена, снова и метафора“ бави се овим, по многима најзначајнијим романом Морисонове. Говори о идентитету главних ликовима и начину изградње њихових појединачних нарација у гласовима који се преплићу, који су неодвојиви у ремеморисању зеједничке прошлости. У одељку „*Њено лице...чије лице...ко је то* – Сета, Денвер, Вољена“ кандидаткиња се бави појединачним идентитетима и начином на који су двоструко условљени – у односу на своје тренутно окружење и интеракције међу људима са којима живе и „прошлошћу“ као утварним присуством у садашњости. „Пол Д и Бејби Сагс – сусрет реалног са магичним“ говори о улози Пола Д чије присуство у структури романа отвара нови простор „необузданог, младалачког“ смеха, иманентно субверзиван у односу на стварност живота јунакиње Сете. Тај простор – процеп у садашњости који као кроз канал води у сећање – пропадање у прошлост, ослобађа успомене на трауму, бол и муку, сопствене историје, као клице колективног памћења. Тако је простор *ремеморисања* – идиосинкретичког елемента стила Морисонове, приказан кроз сегмент нарације о Полу Д. С друге стране, кандидаткиња га приказује кроз неупитну субверзију стварности – кроз хумор који „призива“ магијске, утварне, прећутне слојеве стварности уметнуте кроз нарације колективног и индивидуалног несвесног.

Седмо поглавље „Дез – историја која чека свој ред“ има четири потпоглавља како кандидаткиња наводи могао би бити наставак романа Вољена односно, према речима саме Морисонове, наставак поступка измиривања са сећањем и прошлошћу у процесу ремеморисања. Кандидаткиња цитира изјаве Морисонове у којима говори како је њена мисија подстицање сећања јер историја не сме бити заборављена у вртлогу савременог, „заводљивог“ живота. Традиционални живот афро-американца, трауме које су обликовале њихову историју по доласку у махом рурална подручја Северне Америке, обликовала ус њихов идентитет који истрајава у појединачним идентитетима и мора бити ревитализован у сећању, у језику, начину говора, интеракцији, субверзији центраистичких нарација, музици и магији као неодвојивом делу подсвести. Кандидаткиња се затим задржава на „комплексној структури“ овог романа који је, као што његов наслов наговештава организован као музичка тема, музике која изражава живот и постојање

афро-американца у Америци. На крају овог поглавља у оквиру одељка „Ја сам име звука и звук имена“ кандидаткиња се осврће на улогу наратора који у свом идентитету пружа како субверзију стварности, тако и потпору „успаваним нарацијама прошлости и традиције“. У комплексном идентитету наратора остварена је субверзија кроз наговештај ванвременског постојања (кроз њега проговара божанство наговештено у стиховима у епиграфу романа), а са друге стране његово сасвим реално присуство даје замах ремеморисању прошлости кроз „звук“ његовог говора.

Осмо поглавље „Љубав – знак упозорења у наративу афро-америчке историје“ има два поглавља. Расправу о роману *Љубав* (2003) кандидаткиња почиње речима Морисонове у интервјуу оиз 2003. године у коме говори о периоду у афроамеричкој историји који је значајан, мада „неупадљив“. Наиме, Морисонова сведочи да је овај роман роман о раздору који је класно раслојавање донело афро-америчкој зајеници. Сви наративни рокови у роману, односи међу члановима заједнице, породична прича и приватне историје ликова обележени су овим историјским процесом. Тај моменат у историји дестабилизује идентитете афро-американца, њихов статус у сопственој заједници и шире, америчком друштву. Кандидаткиња у наставку овог поглавља анализира овај роман веома комплексне структуре у појединостима односа међу ликовима, кроз призми љубави као концепције која дислоцира историјске нарације личним исотријама љубави у којима је, парадоксално увек присутна историјска нарација. Кандидаткиња анализира модалитете субверзије на језичком, приповедачком и граматичком нивоу (измена првог и трећег лица). На проповедачком нивоу мноштво испреплетених гласова ликова романа, као и мноштво визија стварности и историје боре се за истину и љубав. Њихово физичко или утварно присуство, као у осталим романима Морисонове, само је један од аспеката стварности. И присутни и одсутни (давно умрли) ликови обликују подједнако наративни простор. Кандидаткиња анализира односе међу ликовима кроз призму осећања - љубави, бола, страха, осећања неправде и осујећености.

Девето поглавље „Соломонова песма – ’епско штиво старе школе, али са другачијим значењима“ има три потпоглавља доноси причу о Соломону, младом човеку афро-америчког порекла, његовом животном путу ка само-остварењу, „комбинацију онога што је чињенично и онога што је нешто неухватљивије“. Кандидаткиња коментарише критику и рецепцију овог романа кроз тумачење наслова и импликација. Кандидаткиња се

задржава на библијском интертексту, Песме над песмама, Песма над песмама је, наиме, песма о љубави, и осим директне алузије на младића, „дар афро-америчким женама“ чини се да нема друго значење. Међутим, утихнуто, имлицитно значење је имплицативне природе – алузија на субверзивност овог текста у корпусу библијских текстова, као што је роман Морисонове. Као и у осталим романима Морисонове, дислокација кроз време, непрестано је присутна као субверзивна снага и начин поновног присуства у сећању.

Десето поглавље је „Закључак“. У овом поглављу кандидаткиња се враћа на значај музике у стваралаштву Морисонове, као и смисао везе са прецима путем традиције, музике и сећања. Кандидаткиња наводи ставове једне од родоначелника постмодернизма Линде Хачен о месту прошлости у наративном свету и у том контексту закључује да Морисонова користећи наративне технике које су јој на располагању преплиће прошлост и садашњост чинећи да прошлост буде саставни део савремености ликова. То непрестано, утварно присуство прошлости путем сећања, као и у „процепима“ садашњости ликова можда је најснажније пример субверзије у структури дела Морисонове.

Следи затим „Литература“ од више од три стотине библиографских јединица и „Биографија“ кандидаткиње.

7. СПИСАК НАУЧНИХ РАДОВА

1. Ivana Jovanović, M.Sc., (2014), Teaching and Learning Foreign Languages with Computers, Zbornik radova, Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, UDK 338.48(082), ISBN 978-86-84331-50-4, str: 167-175.

2. Ивана Јовановић, М.Сц., (2014), Беле приче црне прошлости – лик Аборицина у аустралијској књижевности колонијалног периода, ВИ научни скуп младих филолога Србије: Савремена проучавања језика и књижевности, Зборник радова са ВИ научног скупа младих филолога Србије, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, ИСБН 978-86-85991-74-5, Година ВИ/књ.2, стр: 469-478.

3. Ivana Jovanović, M. Sc., Dušan Nikolić, M. Sc. (2015). The notion of intercultural (communicative) competence and its relevance for foreign language study in higher business schools in Serbia, Zbornik radova, Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, ISBN: 978-86-84331-52-8, str: 179-186.

4. Ивана Јовановић, M.Sc., (2016), Познавање и перцепција е-књиге студентске популације на примеру студената Високе пословне школе струковних студија у Лесковцу, Зборник радова, Висока пословна школа струковних студија Лесковац, Лесковац, ИСБН: 978-86-84331-58-0, стр. 109-116.
5. Ivana Jovanović, M.Sc., Dušan Nikolić, M.Sc., (2016), T/V distinction in Serbian: switching from one form of deictic expression to another, Zbornik radova, Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, ISBN: 978-86-84331-58-0, str. 88-96.
6. Ivana Jovanović, M.Sc., (2016), No happily ever after – family in Martin Amis’s London Fields and Salman Rushdie’s The Ground Beneath Her Feet, Lipar, časopis za književnost, jezik, umetnost i kulturu, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, ISSN: 1450-8338, COBISS.SR.ID 151188999, str. 167-181.
7. Ivana Jovanović, M.Sc., Dušan Nikolić, M.Sc., (2017), Twitter as a language learning tool in higher education in Serbia, Zbornik radova, Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, ISBN:978-86-84331-59-7, str. 232-242.
8. Ivana Jovanović, M.Sc. (2017), Learning foreign languages via mobile devices – attitude and experience of students of higher business school of professional studies in Leskovac, 10th International Scientific Conference: "Science and Higher Education in Function of Sustainable Development – SED 2017," Visoka poslovno - tehnička škola, Užice, ISBN: 978-86-83573-90-5, COBISS.SR-ID 249380364, str: (2-1)-(2-7).
9. Ivana Jovanovic, M.Sc., (2018) Learning languages with technology in and out of classrooms, Zbornik radova, Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, ISBN: 978-86-84331-72-6, str. 133-139.
10. Ivana Jovanovic, M.Sc., (2018), Developing Intercultural And Multilingual Competence With Tourism Students And Employees in the South of Serbia, XIV International scientific conference on service sector - INSCOSES 2018, 14 - 15 September 2018, HORIZONS, International scientific journal, Series A: Social Sciences and Humanities, ISSN 1857-9884, DOI 10.20544/HORIZONS.A.23.2.18, str: 219-228.
11. Dusan Nikolic, M. Sc., Ivana Jovanović, M.Sc. (2019), Complementation by –ing clauses in english sentences, Zbornik radova, Visoka poslovna škola strukovnih studija Leskovac, Leskovac, ISBN: 978-86-84331-74-0, str: 43-49.
12. Ивана Јовановић, М.Сц. (2019), Употреба технологије у образовању

наставника страног језика: анализа наставних планова и предмета студијских програма англистике у Србији, Зборник радова, Висока пословна школа струковних студија Лесковац, Лесковац, ИСБН: 978-86-84331-72-6, стр: 50-55.

7. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Иване С. Јовановић Николић резултат је темељног и теоријски релевантног истраживања које се заснива на многобројним студијама о темама идентитета, трауме, расе, етничитета, друштвене неправде, маргинализације и магијског реализма као (мета)језика постколонијалне културе. Истраживање чији су резултати у раду приказани довело је до низа утемељених и научно релевантних закључака. Књижевност Тони Морисон сажима на најсвеобухватнији начин нијансе и тонове постколонијалног наратива. Нарације о раси, пореклу, званичној исоторији, ућутканим верзијама о прошлости, трауми, репресији и сећању присутне су у тексту Морисонове. Избор корпуса представља критички коментар о релевантности појединих дела за слику о стваралаштву Тони Морисон. Наиме, *Вољена (Beloved, 1987)*, *Соломонова песма (Song of Solomon, 1977)*, *Љубав (Love, 2003)* и *Џез (Jazz, 1992)* представљају, према критичком суду кандидаткиње, стваралаштво Тони Морисон пружа слику афро-америчког искуства живота у „новом свету“ и сећања као неодвојивог елемента тог искуства, будући да је сећање, како индивидуално тако и колективно, једна од главних полуга за изградњу идентитета ликова. Пострауматски идентитет ликова гради се још на основу субверзије друштвених вредности културног мејнстрима средине у којој ликови живе. Као елементе субверзије кандидаткиња наводи смех, музику и магијски реализам. Смеха је, како објашњава кандидаткиња, елемент ослобађања од трауматичних сећања. Осим смеха кандидаткња издваја музику – једно од незаобилазних „наративних“ средстава Морисонове. Морисонова је, наиме музику представила као карактеристику нарације, њене ритмове, као везу афро-американаца са прецима и историјом. Магијски реализам остварује простор унутар текста Морисонове за присуство утварних појава и лица као дела реалне стварности чији онтолошки статус урушавају самим присуством, а тако и ауторитет званичне „стварности“ и историје колонизатора.

У потрази за одговорима на хипотезе постављене у првом делу рада, кандидаткиња бира чврст методолошки оквир заснован на теоријским оквирима теоретичара постмодернизма, постколонијализма, постструктурализма и деконструкције. Прегледом теорија Линде Хачен о општој поетици постмодернизма, Стјуарта Хола о постструктуралистичким принципима обликовања идентитета у постколонијалним просторима (културним и географским) и Жака Дерида о субверзији, докторска дисертација пружа преглед релевантних теоријских парадигми, као и критичких појмова којима се на најпотпунији начин могу описати феномени који прате живот афро-американаца у Северној Америци и пружају генезу развоја тих феномена у односу на афро-америчку историју, афро-америчко културно наслеђе и индивидуално сећање. Осим релевантне теорије, кандидаткиња пружа систематичну и методолошки беспрекорну анализу одабраних текстова Морисонове анализирајући како теме, тако и стил кроз призму посматраних параметара субверзије владајуће културе и историје.

Дисертација показује да се идентитети јунака граде у односу на културу и историју средине у којој живе, као и културу и историју далеке постојбине, њених обичаја и ритуала. У том контексту кандидаткиња анализира све поменуте параметре смех, музику и употребу надреалног, магијског у, махом, реалистичном тексту. Музика, као веза са прецима и старим начином живота анализирана је у текстовима романа, али и теоријски. Кандидаткиња у овом смислу излаже читаву генезу историјских теорија о повезаности музике и текста, као и ближе, извор везе музике и текста у књижевности Тони Морисон. Кандидаткиња затим поставља теоријски оквир за истраживање улоге смеха у тексту Морисонове. Позивајући се на Фукоово одређење према коме смех уноси „немир у наше хиљадугодишње практиковање Истог и Другог“, кандидаткиња се ослобађа и на теорије Елисона и Бошкина према којима је смех „средство револта и ослобађања“ утврђујући да је ова улога смеха можда пресудна за „разматран из угла афро-америчких теоретичара и књижевника“. Кандидаткиња затим представља Бахтинову теорију карневала будући да такође запажа субверзивну улогу смеха - уперену „против постојећих друштвених норми“. Анализирајући затим сваки од романа из одабраног корпуса из углова психологије, музикологије и социологије кандидаткиња утврђује да су идентитети ликова обликовани двојачко - у односу на историју и традицију афро-американаца на афричком континенту и по доласку у Америку, као и у односу на друштвену заједницу у којој тренутно живе.

Траума, маргинализација, обесправљеност и друштвена изолованост обликовали су ликове, али и механизме борбе за опстанак у свету. Друштвена интеракција афро-американаца и мејнстрим културе могла би се описати као изграђивање механизма субверзије друштвене неправде – процеса при којем музика, смех и машта имају важну улогу.

8. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

У докторској дисертацији *Елементи субверзивности као метод изградње идентитета у делима Тони Морисон* анализа одабраних дела Тони Морисон, *Вољена* (*Беловед*, 1987), *Соломонова песма* (*Сонг оф Соломон*, 1977), *Љубав* (*Лове*, 2003) и *Џез* (*Џазз*, 1992) заснована је на студијама идентитета утемељеним у постструктуралистичкој пракси унутар дискурса о односу центра и маргине, доминације и потчињености, фрагментарности и непостојаности идентитета као последица глобалне историје расних и етичких тензија у колонијалном свету, као и на релевантним књижевно-критичким студијама. Промишљеним и теоријски чврсто утемељеним методом анализе који је Ивана С. Јовановић Николић применила у истраживању и изради докторске дисертације кандидаткиња је извела низ закључака које је приказала у тексту докторске дисертације и изложила јасним научним језиком.

9. ПРЕДЛОГ

На основу свега изложеног, сматрамо да је Ивана С. Јовановић Николић обрадом теме под насловом *Елементи субверзивности као метод изградње идентитета у делима Тони Морисон* сачинила вредно научно дело истраживши и описавши теоријски релевантну тему, као и да ће ово научно дело имати значајно место у српској англистици. Сходно томе предлажемо Наставно-научном већу Филолошког факултета да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидаткињи одобри приступ усменој одбрани рада.

У Београду, април 2022.

КОМИСИЈА

др Александра Јовановић, редовни
професор Филолошки факултет у Београду;

др Радојка Вукчевић, редовни професор
Филолошки факултет у Београду;

др Тијана Парезановић, ванредни професор
Филозофски факултет Универзитета Алфа.